

VOORWOORD

DIETSE LUCHTKASTELEN IN CONGO, HET KMSKA TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG EN KOMEN DE JAREN 1930 TERUG?

Komen de jaren 1930 terug? De vraag ligt bestorven op de lippen van menig commentator die zich uitspreekt over het succes van radicale partijen vandaag in Vlaanderen en vele andere landen en landsdelen in Europa. Er verschijnen boeken met die kwestie als titel.¹ Het verleden is nochtans onherroepelijk voorbij en herhaalt zich nooit. Geschiedenis is de wetenschap van de verandering en het specifieke van elke periode in de geschiedenis. Dat neemt niet weg dat in het menselijke gedrag en met name in de wijze waarop mensen zich maatschappelijk organiseren, patronen herkenbaar zijn. Mens- en maatschappijwetenschappen zoals economie, sociologie, psychologie en politicologie zijn op dat principe gebaseerd. Bij historische vergelijkingen is het van het grootste belang de verleden fenomenen adequaat te beschrijven. De Leuvense politicologen Marc Hooghe en Dieter Stiers buigen zich over het succes van radicaal rechtse en linkse partijen in Vlaanderen bij de verkiezingen van 1936 en 2019. Zijn daar patronen herkenbaar in de geografische verspreiding van de uitgebrachte stemmen? Ja en nee, zo blijkt. Radicaal links scoort in beide verkiezingen in stedelijke gebieden met een diverse populatie en in gebieden met een grote industriële tewerkstelling. Maar er is geen verband tussen de scores van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en het Vlaams Belang, ook niet met de score van partijen en de mate van diversiteit en werkloosheid.

De jonge aan de UGent opgeleide historicus Joachim Traest presenteert een opmerkelijke bijdrage gebaseerd op zijn recent verdedigde masterscriptie over het koloniale engagement van de Vlaamse beweging voor de Eerste Wereldoorlog. Het koloniale project van Leopold II en later de Belgische staat wordt vaak als een Franstalig-Belgische aangelegenheid beschouwd

¹ Liz Fekete, *Zijn de jaren 30 terug? Nieuw rechts in Europa*, Berchem, 2020. Vincent Scheltiens en Bruno Verlaeckt formuleren een proeve van antwoord: *Extreemrechts: de geschiedenis herhaalt zich niet (op dezelfde manier)*, Brussel, 2021.

waardoor de Vlaamse beweging zich niet aangesproken voelt door dekoloniseringsclaims. Nochtans schaarden de meeste katholieke flaminganten zich enthousiast achter de Congo Vrijstaat. De Vlaamsgezinde katholieke missionaris is in het Vlaamse collectieve geheugen gebrand. Minder bekend is dat ook nogal wat liberale Vlaamsgezinde intellectuelen droomden van een ‘Nederlands Afrika’. Opgezweept door de Tweede Anglo-Afrikaneroorlog (1899-1902) spoorden ze flaminganten aan om zich te vestigen in Katanga, dat zo een Nederlandstalig Vlaams-Congo kon worden van waar een brug kon worden geslagen naar de stambroeders in Zuid-Afrika. Weinigen waagden de overtocht naar dit Diets-Afrikaanse luchtkasteel dat door de Eerste Wereldoorlog werd weggeblazen.

Koen Cools, verbonden aan de Universiteit Antwerpen, belicht de geschiedenis van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA) tijdens de Tweede Wereldoorlog en meer bepaald de interne strijd tussen hoofdconservator Arthur Cornette en diens adjunct, de Vlaamsgezinde kunsthistoricus Jozef Muls. De laatste stelde zich opvallend welwillend op ten aanzien van de bezetter die het KMSKA zag als een *hub* voor Duitse propaganda. Muls kon bovendien veel gewicht in de schaal leggen toen hij in oktober 1940 directeur-generaal voor Schone Kunsten bij het Ministerie van Kunsten en Wetenschappen werd terwijl hij lid bleef van de Raad van Bestuur van het museum. De bezetter vorderde het KMSKA om er de Rembrandtprijs uit te reiken, een eerbewijs dat sedert 1936 van de Universiteit Hamburg voor cultureel verdienstelijke Vlamingen en Nederlanders. De selectie van de kandidaten diende het doel om de band tussen de Nederlanden en Duitsland te benadrukken, wat ook betekende dat de laureaten in het nationaalsocialistische kraam moesten passen. In 1940 was het de beurt aan Hendrik Luyten, de schilder van het *Gulden Doek van Vlaanderen* dat voor de gelegenheid in het KMSKA werd tentoongesteld. Luyten was na de Eerste Wereldoorlog wegens activisme geroyeerd als lid van de Raad van Bestuur van het museum. Terwijl Muls enthousiast hulde bracht aan de laureaat, probeerde Cornette zo onzichtbaar mogelijk te zijn. Toen in maart 1941 de volgende Rembrandtprijs in het KMSKA werd uitgereikt aan de wegens activisme naar Duitsland uitgeweken Vlaamse schrijver en vurige nationaalsocialist Raf Verhulst, zat Muls op de eerste rij te midden van prominente collaborateurs en leden van het bezettingsbestuur. Cornette bleef ostentatief afwezig. Twintig jaar eerder had hij zijn ‘beminde broeder’ in de Vlaamsgezinde Antwerpse loge Marnix van Sint Aldegonde als lid geroyeerd wegens activisme. Cornette moest met lede ogen ondergaan hoe zijn geliefde museum ook later nog de locatie was van door de bezetter georganiseerde tentoonstellingen: *Moderne Deutsche Schilderkunst* in augustus 1941 en de door de Germaanse Werkgemeenschap Vlaanderen – een filiaal van de SS-organisatie *Ahnenerbe* – ingerichte etnografische expositie *Germaans Erfgoed* van 12 augustus tot 3 september 1944. Daags na de ‘finissage’ werd Antwerpen bevrijd. Muls werd afgezet als directeur-generaal en Cornette moest het nog meemaken dat zijn museum op 13 oktober 1944 getroffen werd door een V-Bom. Hij overleed enkele maanden later op 22 januari 1945.

Bruno De Wever, hoofdredacteur